

VALÓRA VÁLHAT-E AZ AUTONÓMIA-ÁLOM? A VAJDASÁGBAN MEGALKULT A MAGYAR NEMZETI TANÁCS

Korhecz Tamás

BEVEZETŐ

2002. október 19-én Szabadkán, az Országház és a vajdasági tartományi Képviselőház elnökének, a jugoszláv parlament alelnökének, valamint számos tekintélyes közéleti személyiségnek a jelenlétében megtartotta alakuló ülését a Magyar Nemzeti Tanács (a továbbiakban: MNT), más szóval a vajdasági magyarság országos kisebbségi önkormányzata. Az esemény ünneplésszerűségét emelte annak pompás helyszíne, a szabadkai városháza szecessziós díszterme, amely a korabeli Magyarország talán leglátványosabb, legnagyobb városi tanácssterme volt. Az ülésnapon – számos vendég és újságíró jelenlétében – hitelesítették az MNT harmincöt megválasztott tagjának mandátumát, akik a törvény értelmében négy éven keresztül képviselik majd a mintegy háromszázezer délvidéki magyarságot az önazonosságot érintő kérdésekben. Dr. Bányai János (Újvidék), Berák Brigitta (Tiszaszentmiklós), Mgr. Bordás Győző (Újvidék), Böröcz József (Zenta), dr. Búrányi Béla (Zenta), Csíkos Sándor (Apatin), Dobai János (Torda), Dolinszky Árpád (Szabadka), Diósi Viola (Szabadka), Dudás Károly (Szabadka), Fehér István (Ómoravica), Fejsztámer Róbert (Kanizsa), Galambos László (Újvidék), dr. Gerold László (Újvidék), Hajnal Jenő (Zenta), dr. Hódi Sándor (Ada), Józsa László (Szabadka), ifj. dr. Korhecz Tamás (Szabadka), Kókai Péter (Zenta), Kunkin Zsuzsanna (Szabadka), Lukity Tibor (Szaján), Maglai Jenő (Bajmok), Majláth Béla (Szabadka), Mérges Sándor (Debellács), Nagy Tibor (Bajsa), Mgr. Ózer Ágnes (Újvidék), dr. Papp György (Kanizsa), Pásztor Bálint (Szabadka), Rácz József (Kishegyes), Szaszur István (Ada), Szombathy Zoltán (Pacsér), dr. Várady Tibor (Újvidék), Varga F. József (Óbecse), dr. Varga László (Palics), Vicsek Károly

(Újvidék), az MNT tagjai titkos szavazással megválasztották a testület elnökét (Józsa László), alelnökeit (Böröcz József, Bányai János, Szombathy Zoltán), valamint jegyzőjét (dr. Varga László).

Az MNT létrehozásával nagy valószínűséggel új időszámítás vette kezdetét a több mint nyolc évtizede kisebbségi sorsban élő vajdasági magyarság történelmében, hiszen először választhatták meg törvényesen saját „magyar miniparlamentjüket”, amelynek törvénnyel szentesített joga képviselni az itt élő magyarságot és önkormányozni a magyarság önazonosságát érintő kérdésekben (oktatás, kultúra, tájékoztatás, nyelvhasználat). A kisebbségi autonómia követelése (önálló döntéshozatal a kisebbségi közösséget érintő kérdésekben) a kilencvenes évek elején sorra megjelent a Magyarország határain kívül rekedt négy nagy lélekszámú magyar közösség (Erdély, Felvidék, Délvidék, Kárpátalja) politikai szervezetének követelése között. Ugyanakkor a kisebbségi autonómia jogi és gyakorlati megvalósításának folyamata talán meglepetésszerűen elsőként Szerbiában kezdődött meg az MNT megválasztásával.

Itt és most azonban nem hallgathatjuk el, hogy az MNT létrejöttét kisebb vajdasági magyar–magyar politikai háború kísérte végig. Az 1995 óta folyamatosan és erősen megosztott vajdasági magyar politikum (jelenleg öt magyar politikai párt tevékenykedik a Vajdaságban) az MNT kérdésében sem volt képes közös nevezőre jutni. Felmerül a kérdés: ennek ismeretében vajon van-e okunk az ünneplésre? Valójában miről is dönthet az MNT, milyen hatáskörökkel rendelkezik, és milyen pénzforrásokra, és hatáskörökre számíthat a jövőben? Demokratikusan lett-e megválasztva az MNT? Az MNT megválasztásával létrehoztuk-e a magyar autonómiát, vagy csupán elkezdődött az a folyamat, amely a magyar autonómia (kisebbségi önkormányzat) megvalósításához vezethet? Megannyi megválaszolásra váró kérdés, melyekre választ szeretnénk keresni ebben az írásban.

Az alábbiakban először rövid áttekintést adunk a vajdasági magyarság eddigi autonómiaelképzeléseiről, ezek után ismertetjük azokat a jogszabályokat, amelyek meghatározzák az MNT megválasztásának a módját, feladatait és helyzetét, továbbá ismertetjük az MNT körül kialakult magyar–magyar belvita sarkalatos pontjait, végezetül pedig megkíséreljük felvázolni az MNT távlatait és lehetséges szerepét a vajdasági magyar közösség megmaradását illetően.

A VAJDASÁGI MAGYARSÁG AUTONÓMIAELKÉPZELÉSEI 1990-TŐL NAPJAINKIG

Az egységes VMDK autonómiaelképzelése

1989–1990-ben, a Jugoszláv Kommunista Szövetség válságával, majd szétesésével a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságban (JSZSZK) is elkerülhetlenné vált a politikai pluralizmus, a többpártrendszer bevezetése. A politikai pluralizmus intézményesítése azonban képtelen volt megakadályozni a szövetségi állam szétesését, sőt a nacionalista pártok megerősödésével talán fel is gyorsította a többnemzetiségű Jugoszlávia véres pusztulását, a polgárháború kitörését. A vajdasági magyarság ebben a helyzetben az önálló politikai önszerveződés útjára lépett, és 1990 elején létrehozta egységes politikai szervezetét, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségét (VMDK), amelynek elnökévé Ágoston Andrást, tiszteletbeli elnökévé pedig Herczeg János író-t választotta. A szervezet, amelynek össznépi mozgalom jellegét – a mintegy 20 ezer fős tagságon kívül – a különböző szintű választásokon elért sikerei is megerősítették, 1990–1992 között komoly politikai erővé nőtte ki magát, a vajdasági magyarság abszolút többségének bizalmát élvezve.¹

A VMDK már alakuló közgyűlését (Doroszló, 1990. március 31.) követően megfogalmazta a magyar önkormányzat létrehozására vonatkozó követelését,² melynek lényege, hogy a magyar közösséget közvetlenül érintő kérdésekben a magyar közösség választott képviselőinek kell döntenük. A kisebbségi autonómiaelképzelést hivatalosan a VMDK 1992. áprilisi kánizsai közgyűlésén fogadták el. A dokumentum a *Magyar autonómia* címet viseli. A koncepció magában foglalja a magyar perszonális autonómiát, a magyar területi autonómiát, valamint a szigetekben élő magyarok helyi autonómiáját. A perszonális autonómia szerveit a vajdasági magyarok választanák meg demokratikus úton, külön választói névjegyzék alapján, amelyre a magukat magyarnak valló polgárokon kívül feliratkozhatnak a magyar intézményeket használó, illetve a magyar intézményeket anyagilag támogató más polgárok is. A perszonális autonómia szervei jogalkotási hatáskörrel rendelkeznének, és a kultúra, az oktatás, a tájékoztatás területén átvonnák a magyar intézmények alapítói jogait és működtetését az államtól. Az autonómia költségeit az állam és a Vajdaság biztosítaná az autonó-

mia szerveivel történő megegyezés alapján. A magyar autonómia második pillérét a Magyar Autonóm Körzet, azaz a területi autonómia képezné. Ez a Magyar Körzet nyolc mai önkormányzatot, azaz járási területet ölelné magába (Ada, Csóka, Kanizsa, Kishegyes, Óbecse, Szabadka, Topolya, Zenta), amelyhez csatlakozhatnának a járásokkal határos más magyar többségű települések is. Az autonómiaalképzés harmadik pillérét a szigeteken élő magyarok kisebbségi önkormányzata képezné, amely biztosíthatná a magyar érdekek védelmét azokon a kisebb településeken is, ahol a magyarok helyi többséget alkotnak. A VMDK vezetői a szerbiai és a nemzetközi politikai élet minden jelentősebb szereplőjéhez eljuttatták a dokumentumot, Miloševićtől kezdve Lord Carrington nemzetközi megbízottig. A koncepció azonban külföldön még csak verbális támogatásban sem részesült, Jugoszláviában pedig agyonhallgatták.

A vajdasági magyar politikai pluralizmus létrejötte és a VMSZ autonómiaalképzései

1994–1995-ben a VMDK-n belül elmélyültek a belső ellentétek. A vezetők közötti személyes nézeteltérések, a tömbmagyarság és a szórványmagyarság közötti érdekkülönbségek, a magyar többségű önkormányzatok pragmatikus, kompromisszumkészebb polgármesterei és a VMDK csúcsvezetése közötti feszültségek 1995-ben, egy pénzügyi botrány kapcsán pártszakadáshoz vezettek. A VMDK vezetőségében kisebbségben maradt polgármesterek, önkormányzati vezetők és más politikusok (köztük alapító tagok is) megalakították a Vajdasági Magyar Szövetséget (VMSZ). Az 1995–1996-os évek a két magyar politikai párt kölcsönös hatalmi harcának a jegyében teltek, amelynek kulminációját az 1996-os „nagy megmérettetés”, vagyis az őszi szerbiai parlamenti és önkormányzati választások jelentették. A kíméletlen politikai küzdelmet – amely a szavazatok megosztása miatt egyebek mellett a magyar többségű önkormányzatok megtartását is veszélyeztette – végül nagy fölényrel az új politikai szervezet, a VMSZ nyerte.³ Röviddel a nagy megmérettetés és vereség után, amely különösen a tömbmagyarság lakta területen volt meghatározó, a VMDK közgyűlése leváltotta Ágoston András elnököt, és helyére dr. Páll Sándort választotta meg elnöknek, mire Ágoston híveinek egy csoportjával új pártot alapított

Vajdasági Magyar Demokrata Párt (VMDP) néven, temerini székhellyel. Ezzel azonban a pártosztódás nem állt meg, mert a győztes VMSZ-ből is kivált a Tóth-Horti Gábor vezette Magyar Kereszténydemokrata Tömörülés (MKDT), majd a Varga Tibor vezette Kereszténydemokrata Európai Mozgalom (KDEM). Időközben Zentán megalakult a Böröcz József vezette Vajdasági Magyar Polgári Mozgalom (VMPM). A magyar pártok az elkövetkező választásokon már külön-külön indultak, a ritka kivételektől eltekintve mindig egymás ellen. Ezekből a megmérettetésekből sorra a VMSZ került ki győztesen, több szavazatot szerezve, mint politikai vetélytársai együttvéve.

A VMSZ első autonómiaelképzelése 1996 januárjában látott napvilágot, s a *Megállapodástervezet a vajdasági magyarok önszerveződéséről* címet viselte. Ezt az elképzelést sokan hárompilléres autonómiaelképzelésnek is nevezik. Ennek egyik pillérét a multikulturális autonóm Vajdaság támogatása képezi, ami új elem volt a magyar autonómiaelképzeléseken belül. Ugyanakkor a tervezet elhagyja az autonómia szerveinek a megválasztásában a közvetlen, névjegyzék által történő választás elvét. Az elképzelés szerint a perszonális autonómia öt tanácscon keresztül valósulna meg (Politikai Tanács, Oktatási Tanács, Tájékoztatási Tanács, Művelődési Tanács és Tudományos Tanács), ezek tagjait részben kooptálnák, másrészt viszont az adott területen tevékenykedő magyarok közgyűlései választanák meg. A VMSZ sorrendben következő elképzelése a *Megállapodás⁴ Vajdaság és a vajdasági nemzeti közösségek önkormányzatának politikai és jogi kereteiről* címet viseli, és 1997-ben látott napvilágot. Ebben a dokumentumban, amelyet „háromlépcsős autonómiaelképzelésnek” is neveznek, az önazonosságot érintő kérdésekben a főszerep az öt tanács helyett a Magyar Nemzeti Tanácsot illetné meg, amelyet a magyar politikai pártok megválasztott parlamenti képviselői és tanácsnokai alkotnának. Ezenfelül a dokumentum előírja a Magyar Körzeti Önkormányzat létrehozását (területi autonómia), amely kiterjedését és hatáskörét tekintve többé-kevésbé megegyezik a VMDK-elképzeléssel. Ugyanakkor a dokumentumban hangsúlyozottan megjelenik a Vajdaság széles körű autonómiájának a követelése (a „harmadik lépcső”), amely a tartomány szerveiben való intézményes és részarányos nemzetiségi képviselet elvét is tartalmazza. A VMSZ-es dokumentum 1999 folyamán némi tartalmi korrekción ment keresztül, amikor a magyar kormány kísérletet tett arra, hogy közvetítésével a

vajdasági magyar pártok közös autonómiakonceptiót hozzanak létre. Az egyeztetések folyamán módosult a VMSZ elképzelése, de a többi magyar párt mégsem vállalta fel a közös dokumentumot, így az új „Megállapodás” valójában a VMSZ módosított dokumentuma maradt. Ennek a módosított háromlépcsős autonómiaelképzelésnek az újdonsága, hogy a Magyar Nemzeti Tanácsot külön választói névjegyzék alapján, közvetlen választásokkal hozná létre a vajdasági magyar lakosság.

A pártosztódásokat követően a Páll Sándor vezette VMDK megmaradt a még egységes VMDK 1992-es autonómiamodelljénél, amely annak változatlan formájában a VMDK politikai programjának a részét képezi.

Az Ágoston András vezette, 1997-ben alakult VMDP kisebb módosításokkal átvette a VMDK 1992-es autonómiakonceptiójának a perszonális autonómiára vonatkozó részét. Ennek alapját a Magyar Perszonális Autonomia Tanácsa képezi, amelynek tagjait választói névjegyzék alapján választanák meg. A Tanácsnak végrehajtó szerve is lenne, amelynek a magyar intézmények működtetése tartozna hatáskörébe, az oktatás, a kultúra és a tájékoztatás területén.

A VMKT (időközben megszűnt), a VMPM és a KDEM nem rendelkeznek részletesen kidolgozott, a közgyűlések által elfogadott és publikált autonómiaelképzelésekkel, de állásfoglalásaikból és sajtóközleményeikből arra lehet következtetni, hogy ezek a politikai szervezetek is elkötelezettek a kisebbségi autonómia, a kisebbségi önkormányzat valamilyen formája mellett.

E rövid áttekintésből is megállapítható, hogy a magyar politikai szervezetek a szerbiai többpártrendszer kialakulása óta szorgalmazzák, hogy a vajdasági magyarság választott képviselőin és testületein keresztül közvetlenül beleszólhasson az őt érintő kérdésekbe, elsősorban az oktatás, a tájékoztatás, a nyelvhasználat és a kultúra területén.

2002. ÉVI KISEBBSÉGI TÖRVÉNY – A NEMZETI TANÁCSOK JOGI KERETEI

A miloševići rendszer bukását követően, 2000 végén a hatalom minden szintjén választásokat rendeztek. A választásokon a vajdasági magyarság legerősebb politikai pártja, a VMSZ a Szerbiai Demokratikus Ellenzék

(DOS) részeként, koalícióban állított jelöltek⁵ a magyarok által nagy számban lakott területeken. A többi magyar párt külön indult a választásokon, a VMDP-t kivéve elsősorban önkormányzati szinten. A választások a VMSZ további politikai térnyerését eredményezték, ami megerősítette helyét a nyolc magyar többségű járás közgyűlésében. A párt tizenhét mandátumot szerzett a tartományi, hatot a köztársasági és kettőt a szövetségi parlamentben. A többi magyar párt együttvéve is csupán a VMSZ mandátumainak töredékét szerezte meg.⁶

A kialakult új helyzetben a VMSZ már nem csupán a magyar többségi helyi önkormányzatok szintjén vált hatalmi tényezővé, de kisebb vagy nagyobb súllyal – politikusai és szakértői révén – részt vesz a tartományi, a köztársasági és a szövetségi kormányzásban is. A politikailag szervezett kisebbségek (magyar, bosnyák, horvát) aktívan részt vettek a miloševići rendszer megbuktatásában. Részben ennek, részben pedig a nemzetközi közönség – főleg az Európa Tanács – elvárásainak köszönhetően az új hatalom hozzálátott a szövetségi kisebbségvédelmi kerettörvény kidolgozásához. Az Európa Tanáccsal, valamint az EBESZ-szel folyamatosan egyeztetett tervezet kidolgozásában a VMSZ három jogi szakértője közvetlenül is részt vett.⁷ A több mint egy éven keresztül folyó törvény-előkészítő munka egyik sarkalatos pontja a nemzeti kisebbségek önkormányzatának (kulturális autonómiájának) a kérdése volt. Szerb oldalon egyesek idegenkedtek ettől a jogról és intézménytől, arra hivatkozva, hogy a nemzetközi dokumentumokban és a jugoszláv alkotmányban nem található világos kötelezettséget erre vonatkozóan. A legnagyobb vitát mégis az úgynevezett nemzeti tanácsok megválasztásának módja váltotta ki. Sokan azt szerették volna, ha a nemzeti tanácsok feladatait pusztán egy-két mondatban, általánosságban határozná meg a törvény, másfelől nem rendelkezne azok megválasztásának mikéntjéről.⁸ Ezzel a kisebbségek amolyan „nesze semmi, fogd meg jól!” intézményeket kapnának. Egyrészt ugyanis a végtelenségig el lehetne húzni a nemzeti tanácsok megalakítását (a választásukra vonatkozó jogszabály nélkül nem alakulhatnak meg!), másrészt ha meg is alakulnának egyszer, definiálatlan szerepük és hatásköreik miatt csak amolyan sóhivatalokként funkcionálnak. Ezáltal a kisebbségi törvény meghozatalával, illetve a nemzetiségi önkormányzat elismerésével az állam úgy söpörhetné be a nemzetközi elismerést, hogy valójában semmi kézzelfoghatót nem adott a kisebbségeknek. Komoly érdekérvényesítési harc és

lobbítvékenység eredményeként végül sikerült beépíteni a törvénybe a nemzeti tanácsok megválasztására vonatkozó szabályokat (ami lehetővé tette, hogy belátható időn belül megalakuljon a Magyar Nemzeti Tanács), valamint aránylag részletesen sikerült szabályozni a nemzeti tanácsok feladatait és hatásköreit.

A MAGYAR NEMZETI TANÁCS FELADATAI ÉS HATÁSKÖRE A KISEBBSÉGVÉDELMI TÖRVÉNY ÉRTELMÉBEN

A nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak a védelméről szóló, 2002 februárjában elfogadott szövetségi törvény⁹ (a továbbiakban: kisebbségi törvény) a szerb, illetve a jugoszláv jogtörténetben először ismeri el a nemzeti kisebbségeknek az önkormányzathoz való jogát a kultúra, az oktatás, a tájékoztatás és a nyelvhasználat terén.¹⁰ Ezt a jogot a kisebbségek az általuk megválasztott nemzeti tanácsokon keresztül gyakorolják, amelyek intézményeket alapítanak, és döntéseket hoznak, illetve részt vesznek az állami döntéshozatalban az említett területeken. A nemzeti tanácsokra az állam átruházhat bizonyos hatásköröket a nemzeti kultúra, az oktatás, a tájékoztatás és a nyelvhasználat kérdésében, ennek mértéke pedig az érintettek követelésétől is függ.¹¹ A nemzeti tanácsok tehát nem civil szervezetek, amelyek javaslattevő jogokat gyakorolnak, hanem állami költségvetésből támogatott, akár hatósági jogosítványokkal is rendelkező „sui generis” szervezetek, amelyek önkormányzatot gyakorolnak az említett területeken.

A NEMZETI TANÁCSOK MEGVÁLASZTÁSÁRA VONATKOZÓ SZABÁLYOK

A kisebbségvédelmi törvény úgy rendelkezik, hogy a nemzeti tanácsokat – a megválasztásukat szabályozó külön törvény elfogadásáig – az elektorok gyűlései választják meg.¹² Maga a törvény határozza meg azt, hogy ki lehet elektor, ám az elektori gyűlések összehívását és működési szabályait törvényes meghatalmazás alapján a nemzeti és etnikai közösségek szövetségi minisztere rendeletben szabályozza.¹³ A törvény és a miniszteri rendelet ér-

telmében elektor lehet, és részt vehet a nemzeti tanácsok, esetünkben az MNT-t megválasztó elektori közgyűlés munkájában:

- minden magyar nemzetiségű szövetségi, köztársasági és tartományi képviselő,

- minden magyar nemzetiségű községi tanácsnok, aki olyan önkormányzatban tevékenykedik, ahol a magyar nyelv hivatalosan használatos,¹⁴

- az összes magyar civil szervezet, egyesület és szervezet egy-egy képviselője, akiket az adott szervezet közgyűlése delegál,

- minden magyar nemzetiségű választópolgár, akit száz magyar nemzetiségű választópolgár az erre a célra szolgáló úrlapon aláírásával támogat.

Az elektorok egyenlő szavazati joggal rendelkeznek, függetlenül attól, hogy melyik csoportból kerülnek ki. Az elektori gyűlésekre vonatkozó miniszteri rendelet értelmében a magyar nemzeti kisebbség elektori gyűlését legkevesebb 50 elektornak kell kezdeményeznie, és legkevesebb 100 elektor jelenlétében lehet érvényesen megtartani. A kezdeményezést követően a miniszter kihirdeti az elektori gyűlés időpontját és helyét, s azt legkevesebb 30, és legkésőbb 120 napon belül meg kell tartani. Rasim Ljaljic miniszter 2002. szeptember 21-re tűzte ki a Magyar Nemzeti Tanácsot megválasztó elektori gyűlés időpontját. Szeptember 14-ig pedig minden jogosult elektor jelentkezhetett a szövetségi minisztériumnál, hogy részt vehessen az elektori közgyűlésen. Az elektorállításra rendelkezésre álló időben több mint 600 magyar elektor jelentkezett a minisztériumnál, többségük – több mint 350-en – a magyar nemzetiségű választók közvetlen támogatásával, kisebbsik hányaduk pedig tanácsnokként, képviselőként vagy valamelyik magyar civil szervezet támogatójaként. Szeptember 21-én, Szabadkán listás, részarányos választási rendszerrel a mintegy 600 elektor megválasztotta az MNT 35 tagját.¹⁵ Ezáltal a magyar nemzeti kisebbség elsőnek választotta meg saját nemzeti tanácsát Jugoszláviában, ugyanakkor 2002 végéig az elektori gyűlések megválasztották a ruszin (rutén), a román és a horvát nemzeti tanácsot is.

MAGYAR–MAGYAR POLITIKAI BELHÁBORÚ A NEMZETI TANÁCSOK KAPCSÁN

Amint azt az előző fejezetekben ismertettük, a vajdasági magyar politikai színtérré 1995-től a Kárpát-medencében egyedülálló pluralitás, pontosabban ellenségeskedés a jellemző. Ennek köszönhetően az autonómiaelképzeléseket sem sikerült egyeztetni, noha erre több kísérlet is volt. Ilyen előzmények mellett nem meglepő, hogy a kisebbségi törvény kapcsán is homlokegyenest ellentétes álláspontok alakultak ki a magyar pártok és szervezetek között. Ez az ellentét különösen élesen jelentkezett a kisebbségi törvény nemzeti tanácsokra vonatkozó részei kapcsán. Sommásan úgy foglalthatnánk össze, hogy míg a VMSZ, mint a kisebbségi törvény egyik megalkotója, lelkesedéssel üdvözölte a Magyar Nemzeti Tanács megalakításának és a kisebbségi önkormányzat törvényes elismerésének a lehetőségét, addig elsősorban az Ágoston András vezette VM DP minden alkalmat megragadott ahhoz, hogy bírálja a megszületett törvényes megoldásokat, különösen az elektori választási rendszert. Gyakorlatilag két (korántsem egyforma súlyú) pólusra szakadt a vajdasági magyar közélet: az egyik oldalon a kormányzásban részt vevő VMSZ, valamint a politikai pártok közül a VMPM, a magyar ifjúsági szervezetek és a civil szféra nagyobbik része, a másik oldalon a VM DP, a VM DK, a KDEM, illetve néhány újvidéki székhelyű civil szervezet.

Az ellenzők táborának a nemzeti tanácsokra vonatkozó szabályokkal kapcsolatban két alapvető kifogása volt, és van ma is. Először is, hogy azokat nem külön magyar választói névjegyzék alapján, közvetlen választásokkal hozzák létre, hanem szerintük egy olyan, nem demokratikus elektori rendszerrel, amely jogtalan előnyökhöz juttatja a VMSZ-t.¹⁶ Másodsor, hogy a nemzeti tanácsok nem rendelkeznek megfelelő jogosítványokkal, így azok nem tekinthetők a perszonális autonómia intézményeinek.

Ami a bírálatok első részét illeti – nevezetesen, hogy a jelenlegi elektori rendszer jogtalan előnyökhöz juttatja a VMSZ-t –, véleményünk szerint nem megalapozott. Egyfelől a VMSZ koalíciós szerepvállalása és választási sikere a 2000. évi választásokon nem valamilyen véletlen vagy csalás műve volt, hanem elsősorban a vajdasági magyar választópolgárok politikai akaratának a kifejezése, másfelől a képviselő és tanácsnok elektorok száma az elektori gyűlésen jóval elmaradt a civil szervezetek elektorainak,

valamint a közvetlenül támogatott elektorok számától. Magyarán, még ha a VMSZ valamiféle előnnyel indulhatott is a megmérettetésen (végül is a magyar választók akaratából), ez az előny a vajdasági magyar választópolgárok akaratából jött létre, ugyanakkor ez az előny nem meghatározó, hiszen az aláírásgyűjtéssel, valamint a civil szféra támogatásával ellensúlyozható lett volna. Sokkal valószínűbb, hogy az ellenzők tábora – ismerve az eddigi „megmérettetések” eredményeit – nem bízott és nem is bízhatott a magyar polgárok és szervezetek tömeges támogatásában. Ennek köszönhetően a bírálók inkább a kényelmes bojkott mellett döntöttek. Csakhogy a támogatás hiányaért nem lehet sem a kisebbségi törvényt, sem az elektori rendszert okolni – az okok egészen máshol keresendők!

Mindazonáltal a magyar választói névjegyzék alapján létrehozott nemzeti tanács ötletét a VMSZ is támogatja, sőt választási programjának és autonómiaelképzelésének a részét is képezi. A törvény előkészítése folyamán a VMSZ szakértői mindvégig a névjegyzékes választási rendszer mellett kardoskodtak, noha ez a rendszer is hordoz magában veszélyeket.¹⁷ Hovatovább a jelenlegi elektori választási rendszert a törvényhozó is az ideiglenes rendelkezések közé helyezte, és előírta egy külön választási törvény megalkotását. A törvényalkotó – európai nyomásra – végül is nem a névjegyzékes rendszer mellett döntött, hanem az imént vázolt összetett, ám korántsem antidemokratikus és igazságtalan elektori rendszert törvényesítette.

A jelenlegi elektori választási rendszer kétségtelenül kevésbé demokratikus, és kevésbé tükrözi a választói akaratot, mint az általános, egyenlő, titkos és demokratikus választások, amelyeket egy teljes és önkéntes alapon létrehozott, külön nemzetiségi választói névjegyzék alapján állítanak össze. Az egyenlő szavazati joggal rendelkező különböző elektorok között nagy különbségek vannak. Való igaz, hogy egy magyar párt színeiben mandátumot szerzett parlamenti képviselő sokkal több magyar szavazatot tudhat maga mögött, mint egy magyar önkormányzati tanácsnok. Ugyancsak nagy különbségek vannak a magyar civil szervezetek, egyesületek között: egyeseknek több száz, másoknak csak 10-15 tagja van. Az imént említett kétségtelen aránytalanságok ellenére azonban az elektori rendszer igenis alkalmas arra, hogy arányaiban megjelenítse a kisebbségi közösségen belüli erőviszonyokat, és egyúttal biztosítsa a részvételt az összes érdekelt csoport részére. Valószínűsíthető, hogy annak a magyar politikai opci-

ónak lesz több képviselő-elektora, amelyik nagyobb támogatást szerez a közvetlenül támogatott elektorok és a civil szervezetek között is.

A választáson közvetlenül 35–40 ezer magyar nemzetiségű választópolgár vett részt (ennyien támogatták névvel, személyi adatokkal és aláírásukkal az elektorokat), közvetve pedig még ennél is sokkal többen támogatták az MNT jelöltjeit.¹⁸ Ennek alapján elmondhatjuk, hogy a vajdasági magyar közösség zöme részt vett a nemzeti tanács megválasztásában.

Az MNT körüli magyar–magyar ellentét sajátos stációját az az alkotmánybíróvási eljárás képezte, amelyet a VMDP kezdeményezett röviddel az elektori választásokat szabályozó miniszteri rendelet kiadása után. Alkotmánybíróvási kezdeményezésével a VMDP azt próbálta elérni, hogy a Szövetségi Alkotmánybíróóság nyilvánítsa diszkriminatívnak és alkotmányellenesnek a kisebbségi törvénynek az elektori választásokra vonatkozó cikkelyeit. Határozatával az Alkotmánybíróóság a kezdeményezés minden pontját elvetette, és megerősítette a kisebbségi törvényt, valamint a miniszteri rendelet alkotmányosságát.¹⁹

A személyi elven alapuló kisebbségi önkormányzatok létrehozása esetében az elektori rendszernek alapvetően két alternatívája van. Az egyik a már említett külön nemzetiségi választói névjegyzék, a másik pedig az általános és egyenlő választási jogon alapuló szavazás. A külön nemzetiségi választói névjegyzék előnye (ilyen Szlovéniában létezik), hogy ideális esetben kiválóan alkalmas a kisebbségi választói akarat kifejezésére, ugyanakkor csakis az önkéntes regisztráció esetében elfogadható, és azt a veszélyt hordozza, hogy korlátozza az identitásválasztás szabadságát; valamint az is megtörténhet, hogy a kisebbséghez tartozók csupán kis számban iratkoznak fel a külön választói névjegyzékre.²⁰ Az általános választói névjegyzék alapján végbemenő kisebbségi önkormányzati választások (ilyen Magyarországon létezik) ugyan nem vetik fel a nemzetiségi regisztráció problémáját, ám ez a rendszer alkalmatlan arra, hogy kifejezze az adott kisebbség választási akaratát (az etnikai többség gyakran döntően befolyásolja a választásokat).²¹

Ami az ellenzők második kifogáscsomagját illeti, ez részben helytálló, de semmiképp sem igazolja a Magyar Nemzeti Tanács jelentőségének és szükségességének a megkérdőjelezését. Nevezetesen, valóban igaz, hogy a kisebbségi törvény – néhány kivételtől eltekintve²² – csupán általánosságban határozza meg a nemzeti tanácsok döntéshozatali és intézmény-

alapítási jogköreit, valamint azt sem pontosítja, hogy milyen hatásköröket ruház át az állam a nemzeti tanácsokra. Az ilyen megoldások azonban két okból is szükségszerűek. Egyrészt, mert az oktatás, a kultúra és a tájékoztatás rendszere a szövetségi államon belül kizárólagos köztársasági hatáskörben van, tehát a szövetségi törvény nem részletezhette, hogy milyen funkciókat látnak el a nemzeti tanácsok. Másrészt a kisebbségi törvény értelmében az átruházott funkciók milyensége és mennyisége a nemzeti tanácsok követelésétől is függ. Magyarán az MNT-nek előbb mindenképpen meg kell alakulnia, és csak ezt követően pontosíthatók a funkciói. Mindazonáltal ahhoz, hogy az MNT valóban önkormányzat legyen, a törvényes definíción túl kétségtelenül szükség lesz számos köztársasági és tartományi jogszabály módosítására, amelyek jelenleg a magyar nyelvű oktatás, a kultúra és a tájékoztatás területét szabályozzák. Ezen jogszabályokat az MNT követelései mentén úgy kell majd módosítani, hogy az intézményigazgatás és -fenntartás terén, valamint azok szabályozásánál az MNT-t döntéshozatali pozícióba hozzák.

A MAGYAR NEMZETI TANÁCS ÉS A KISEBBSÉGI AUTONÓMIA ESÉLYEI

A kisebbségi kulturális autonómiához/önkormányzathoz való jog törvényesítésével, valamint a Magyar (és egyéb) Nemzeti Tanács megválasztásával minden bizonnyal új időszámítás kezdődött a szerbiai kisebbségek történetében. Azzal, hogy nyolcvanéves kisebbségi sorsunk folyamán most először létrejött egy olyan testület, amely a törvény erejénél fogva képviseli az adott nemzetiséget az önazonosságot érintő kérdésekben, és amelynek törvényes joga, hogy „önkormányozzon” ezen a területen, az állam gyakorlatilag megnyitotta az utat a nemzetiségi önszerveződés és autonómia irányába. Természetesen – ahogyan ezt Várady Tibor mondta – a kisebbségi törvény megszavazása és az MNT megválasztása csupán esély az autonómiára, és nem maga az autonómia. Az autonómia megvalósítása folyamat, amelynek mértéke az MNT működésétől is sokban függ. A kisebbségi önkormányzat – csakúgy, mint a helyi önkormányzat – lehet szélesebb körű, nagyobb fokú, valamint szűkebb egyaránt. Kétségtelen, hogy az elkövetkező néhány év, amennyiben az MNT valóban kap majd megfelelő funkció-

kat a magyar kultúra, oktatás, tájékoztatás és nyelvhasználat területén, megmutathatja az autonómia kívánatos mértékét, hiszen egy önkormányzati modell – legyen az nemzetiségi vagy helyi önkormányzat – elsősorban nem a funkciók nagyságától, hanem azok elvégzésének az eredményességétől és sikerességétől függ. A kisebbségi kulturális autonómia akkor lehet igazán sikeres, amennyiben képes kialakítani az egyensúlyt a centrifugális és centripetális erők között; amennyiben úgy képes a kisebbségi különérdekeket megjeleníteni, hogy ezzel nem veszélyezteti a társadalom egységét. Amennyiben egyfelől alkalmas arra, hogy biztosítsa az adott nemzeti közösség sajátos érdekeinek a megjelenítését és képviselését, másfelől nem veszélyezteti a szélesebb társadalom, az oktatás, a kultúra és a tájékoztatás rendszerének egységes és zökkenőmentes működését. A cél nem az, hogy a Magyar Nemzeti Tanácson keresztül egy olyan magyar oktatási, tájékoztatósi, művelődési intézményrendszer jöjjön létre, amely nincs beszélő viszonyban a szerb társadalom intézményrendszerével, hanem az, hogy a többségi társadalom által gyakran lekezelt és semmibe vett külön magyar érdekek megjelenjenek a magyar intézmények működésében és működési feltételei között. A magyar kisebbség és a szerb többség viszonyában csak akkor beszélhetünk tartós és fenntartható fejlődésről, amennyiben a többség végre felismeri: a kisebbség önkormányzata nem az elszakadás lépcsőfoka, hanem az integráció és a stabilitás biztosítója. A Magyar Nemzeti Tanács ezért nemcsak a vajdasági magyarság, hanem a szerb többség történelmi esélye is.

JEGYZETEK

¹ A szervezet 100 ezer és 140 ezer szavazat között szerzett a különböző választásokon, ami – tekintve a magyar szavazók összlétszámát (kb. 260 ezer) – annyit jelent, hogy a szavazó magyar nemzetiségű polgárok abszolút többsége a VMDK-t támogatta. Forrás: Samardzic, Miroslav: *Polozaj manjina u Vojvodini, Beogradski Centar za ljudska prava*. Belgrád, 1999, 170–175. p.

² Kalapis Zoltán – Sinkovits Péter – Vékás János (szerk.): *Magyarok Jugoszláviában – A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének Évkönyve*. Újvidék, 1990, 122. p.

- ³ A VMSZ a parlamenti választásokon több mint 81 ezer, a VMDK pedig több mint 46 ezer szavazatot kapott. Forrás: Samardzic, Miroslav: *Polozaj manjina u Vojvodini, Beogradski Centar za ljudska prava*. Belgrád, 1999, 175. p.
- ⁴ Az autonómiaelképzelés *Megállapodástervezet* formájában készült el, amelyet a magyar közösség képviselői a Szerb Köztársaság és a Vajdaság Autonóm Köztársaság szerveivel kötőnének meg.
- ⁵ A Szerbiai Demokratikus Ellenzék (SZDE, szerb nyelvű rövidítése DOS) a jelentős országos ellenzéki pártokon kívül (Demokrata Párt, Szerbiai Demokrata Párt, Szerbiai Polgári Szövetség, Új Demokrácia) számos parlamenten kívüli kis szerbiai pártból, néhány jelentősebb nemzetiségi politikai pártból, valamint a regionális vajdasági pártokból állt.
- ⁶ Lásd Ki választ a Vajdaságban. *HVG*, 2000. október 21.
- ⁷ Dr. Várady Tibor, Józsa László és ezen írás szerzője.
- ⁸ Ez a törekvés világosan tetten érhető volt a Szerbiai Szocialista Párt képviselőcsoportja által beterjesztett, ám elvetett törvénymódosítási indítványokból.
- ⁹ Törvény a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről (Zakon o zastiti prava i sloboda nacionalnih manjina). *A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság Hivatalos Lapja*, 11/2002. (III. 07.)
- ¹⁰ A tv. 1 szakasz 2. bekezdése így szól: „E Törvény rendelkezik a nemzeti kisebbségek védelméről jogaik és szabadságjogaik érvényesítésének minden hátrányos megkülönböztetése esetén, és létrehozza azokat az eszközöket, amelyek biztosítják és védik a kisebbségek külön jogát az önkormányzathoz az oktatás, a nyelvhasználat, a tájékoztatás és kultúra területén [a szerző megj.], továbbá létrehozza azokat az intézményeket, amelyek megkönnyítik a kisebbségek részvételét a hatalomban és a közügyek irányításában.”
- ¹¹ Lásd 8. lábjegyzet 19. szakasza.
- ¹² Uo. 24. szakasz (1) bekezdés.
- ¹³ Pravilnik o nacinu rada skupstine elektora za izbor nacionalnih saveta nacionalnih manjina. *JSZK Hivatalos Lapja*, 22/2002. (VIII. 03.)
- ¹⁴ A Vajdaságban a 45 község kétharmadában a magyar nyelv a második hivatalos nyelv (a szerb nyelv mellett), tehát gyakorlatilag mindenhol, ahol nagyobb lélekszámú magyar közösség él.
- ¹⁵ *Magyar Szó*, 2002. szeptember 22. 1. p.
- ¹⁶ *Danas napilap*, 2002. október 1. 15. p.
- ¹⁷ *Magyar Szó*, 2002 szeptember 1. 5. p.
- ¹⁸ Több mint 150 magyar civil szervezet közgyűlése jelölt egy-egy elektort és a magyar nemzetiségű-képviselőket – tanácsnokokat – is több tízezer magyar választópolgár juttatta mandátumhoz.
- ¹⁹ IU181/2002, IU 193/2002, IU 197/2002 számú alkotmánybíróági határozat. *JSZK Hivatalos Lapja*, 66/2002.

- ²⁰ Lásd Korhecz, T.: Democratic Legitimacy and Election Rules of National Ethnic Minority Bodies and Representatives – Reflections on legal solutions in Hungary and Slovenia. *International journal on minority and group rights. Kluwer Law International*, 9/2002. 180–181. p.
- ²¹ Rátkai, Á.: A kisebbségi önkormányzatok legitimitációhiánya. *Regio*, 3/2000. 118–120. p.
- ²² Ilyen a Kisebbségi törvényben megfogalmazott hatáskör (13. szakasz 6. bekezdés), amely a tantervek meghozatalában történő kötelező részvételt irányozza elő.